

A magyarországi gyümölcs- és zöldségfeldolgozás területi vizsgálata számviteli mutatók segítségével

Kormos Zoltán,

a Központi Statisztikai Hivatal
vezető tanácsosa

E-mail: Zoltan.Kormos@ksh.hu

Harsányi Gergely,

a Budapesti Gazdasági Egye-
tem főiskolai docense, az
MTA-BGE Makrogazdasági
Fenntarthatósági Kutatócsoport
tudományos munkatársa¹

E-mail:
harsanyi.gergely@uni-bge.hu

Veress Attila,

a Budapesti Gazdasági Egye-
tem egyetemi docense

E-mail: veress.attila@uni-bge.hu

A szerzők számviteli mutatók segítségével tesznek kísérletet a magyarországi területi egységek versenyképességi rangsorának megállapítására a gyümölcs- és zöldségfeldolgozásban. A vizsgálat további célja annak kimutatása, hogy a gyümölcs- és zöldségfeldolgozás során nagyobb termelési értéket előállító területi egységek jobb vagyoni és pénzügyi helyzetben vannak-e, valamint jövedelmezőbbek és hatékonyabbak, ezáltal versenyképesebbek-e, mint társaik.

A tanulmány az SBS-adatbázis (structural business statistics – gazdaságszerkezeti statisztika) sokrétű felhasználhatóságának bemutatására is törekszik, amely adatbázis megbízható forrása a versenyképességi számításoknak. A felállított sorrendek, a vállalati döntéstámogatás mellett, alkalmasak területfejlesztési stratégiák kialakítására és formálására is.

TÁRGYSZÓ:

Gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás.
Versenyképesség.
Számviteli mutatók.

DOI: 10.20311/stat2018.06.hu0593

¹ A cikk az MTA (Magyar Tudományos Akadémia), a BGE (Budapesti Gazdasági Egyetem) Makrogazdasági Fenntarthatósági Kutatócsoport és az MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája keretében és támogatásával készült, melynek féléllású alkalmazottja *Harsányi Gergely*.

A szerzők köszönetüket fejezik ki *Szilágyi Dániel*nek és *Gerse József*nek a térképek elkészítéséért.

Az élelmiszeripari vállalkozások fokozódó hazai és nemzetközi versenye miatt szükségessé vált működésük hatékonyságának mérése. A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás kiemelt ágazat, amelynek jelentőségét elsősorban nem az élelmiszeripari termelésen belüli aránya (8,7 százalék volt 2016-ban), hanem a hazai mezőgazdasági alapanyagok felhasználása és a vidéki lakosság foglalkoztatásában, valamint helyben tartásában játszott szerepe adja.

Ezért megfelelő információkkal kell rendelkezünk az ágazat gazdasági pozíciójáról és versenyképességéről a gazdaságpolitikai célok kitűzéséhez (például pályázati programok kiírásához). Tanulmányunk a magyarországi gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás ágazatban tevékenykedő vállalkozások területi alapon összesített, 2008 és 2015 közötti évekre vonatkozó adatai alapján, klasszikus számviteli mutatószámok rendszerbe foglalásával törekszik a megyék és a főváros versenyképességi rangsorának felállítására.

Mindezek előtt a szakirodalomban fellelhető, a versenyképesség számviteli szempontból is értelmezhető definícióit és elméleti megközelítéseit tekintjük át.

1. A versenyképesség elméleti megközelítése és mérési lehetőségei

A versenyképesség fogalmának meghatározása több évtizede foglalkoztatja a közgazdászokat. A vállalati versenyképesség definiálása körüli kérdések sem tekinthetők lezártnak, annak ellenére, hogy kevesebb szakirodalmi vitát váltottak ki, mint a nemzetgazdasági versenyképességé.

A következőkben – a tanulmány célját szem előtt tartva – azon elméleti megközelítéseket foglaltuk az 1. táblázatba, amelyek számviteli szempontból is értelmezik a versenyképességet.

A hivatkozott elméleti kutatók, valamint a gazdaságpolitikusok egyaránt a termelékenységet tekintik a versenyképesség fő ismérvének, függetlenül a vizsgálat alanyának szintjétől. *Némethné* ([2009] 138. old.) felhívja a figyelmet, hogy „a termelés a vállalatokon belül zajlik, vagyis a termelékenység mikroszinten meghatározott és elsődlegesen mikroszinten mérhető kategória, amelyből különféle aggregációk útján képezhetők mezo- vagy makroszintű adatok. Ez utóbbiak az ágazat, régió vagy ország versenyképességének jellemzése mellett alkalmasak a vállalatok, vállalatcsoportok termelékenységének, és ezen keresztül versenyhelyzetének értékelésére. Ezért a

termelékenységi adatok összehasonlítása alkalmas módszere lehet a versenyképesség jellemzésének.”

1. táblázat

A vállalati versenyképesség definíciói és azok megfogalmazói

A versenyképességi definíció megfogalmazója	A versenyképesség jelentése/fő ismérve
<i>Porter</i> [1980], [1990]	Magas és növekvő termelékenység, illetve a nemzetközi versenyben való sikeres helytállás
<i>Krugman</i> [1996]	Kiemelkedő termelékenység
<i>Cox</i> [1997]	A bevételek és a ráfordítások közötti különbség maximalizálásának képessége
<i>Traill–Pitts</i> [1998]	A profit elérésének és a piaci részesedés növelésének képessége
<i>Findrik–Szilárd</i> [2000]	Profit és piaci részesedés
<i>Módos</i> [2004]	A rendelkezésre álló erőforrások felhasználásának és a termékek/szolgáltatások értékesítésének hatékonysága
<i>Molnár</i> [2006]	Hosszú távú jövedelmező értékteremtés
<i>Czakó–Chikán</i> [2007]	A nyereséges működés és a termékek/szolgáltatások preferálása a vásárlók által
<i>IMD</i> [2008]	A vállalatok növekvő értéktermelése és ezáltal a lakosság jólétének gyarapodása
<i>Hüttl</i> [2012]	Kedvezően alakuló termelékenység
<i>Európai Bizottság</i> [2014]	A nemzetközi piacokon értékesíthető javak és szolgáltatások előállítására magas és fenntartható jövedelmek mellett

A versenyképesség bemutatott megközelítései alapján mi is elsősorban a termelékenységből indulunk ki, de vizsgálataink során egyéb számszerűsíthető tényezőket is igyekszünk figyelembe venni.

A versenyképesség mérése rendkívül összetett probléma, melyről a témát kutatók véleménye jelentősen eltér. A versenyképesség számszerűsítését célul kitűző szakirodalom ennek megfelelően rendkívül gazdag, a kidolgozott módszerek sokrétűek.

„A versenyképességet általában a győztesek – adottságainak vagy kifejlesztett képességeiknek – számbavétele és elemzése útján lehet meghatározni” (*Szilágyi* [2008] 6. old.), amelyhez rendkívül nagy számban lelhetők fel a szakirodalomban mutatószámok és indikátorok. Azonban „mindenféle összehasonlítás tartalma, eredménye, értelmezése és információs ereje nagymértékben függ a kiválasztott mutatószámoktól.” (*Szilágyi* [2008] 8. old.)

„A versenyképesség javulását vagy romlását eredményoldalról (ex post) a piaci teljesítményt és a jövedelmezőséget jellemző mutatószámok alakulásával lehet mérni.” (*Némethné* [2010] 188. old.) Ennek megfelelően a legtöbb iparágra készültek

termelékenységi számítások (például egységnyi munkaóra jutó reálkibocsátás vagy hozzáadott érték) (Hüttl [2012]).

Chikán [2006] vállalati versenyképességi indexének is egyik pillérét a jövedelmezőséget mérő mutatók alkotják, viszonyítási alapjuk pedig az iparági átlag.

A Magyar Nemzeti Bank 2017-es versenyképességi jelentésének a nemzetgazdasági versenyképesség struktúráját, alapjait és célját megjelenítő ábráján is a magas termelékenység a tartós felzárkózás és életszínvonal-növekedés, vagyis a versenyképesség céljának feltétele.

1. ábra. A nemzetgazdasági versenyképesség struktúrája

Forrás: MNB [2017].

Megítélésünk szerint mindezek értelmében a versenyképesség ágazati és területi szempontokat egyszerre figyelembe vevő mérésére az erőforrás- és költségelemzések (kínálati versenyképesség) eszközrendszerébe tartozó számvitel kiválóan alkalmas. Analitikus vizsgálatunk az eredményekre koncentráló ún. ex post megközelítések közé tartozik, ahol a „mérhetőség” eleve adott.

Nemzetközi vizsgálatoknál tekintetbe kell venni, hogy „az egyes vagyontárgyak értékelésével kapcsolatos számviteli szabályozás alapvetően meghatározza a beszámolóból nyerhető információk hasznosíthatóságát” (Harsányi–Siklósi–Veress [2013] 559. old.), ezért az értékelési szabályok különbözhetnek. Jelen tanulmányunkban országon belüli vizsgálatot végzünk, ezért ez a probléma nem áll fenn.

A számviteli információs rendszerekből származó egyszerűbb és komplex mutatókon kívül léteznek egyéb, a pénzügyi teljesítményen túli tényezőket is figyelembe vevő

mutatórendszerek, mint például a „kiegyensúlyozott mutatószámrendszer” (balanced scorecard), amely egyensúlyt kíván teremteni a pénzügyi és nem pénzügyi eredmények között. Tanulmányunkban azonban kizárólag számszerűsíthető pénzügyi-számviteli eredményeket vizsgálunk az SBS-adatbázisra támaszkodva, így a kutatók által gyakran alkalmazott kérdőíves felmérésekből nyerhető nem pénzügyi természetű információk (például az üzleti hangulat indexe) nem képezik elemzésünk tárgyát.

A rendkívül gazdag és hosszú múltra visszatekintő szakirodalommal rendelkező külkereskedelmi versenyképességi vizsgálatokat sem érintjük, mivel a külkereskedelmi statisztikai adatbázisok és a teljesítménystatisztikai adatbázisok összhangja máig nem valósult meg teljes mértékben sem itthon, sem külföldön. Így párhuzamos, esetleg összehasonlító elemzések készítése e két területen nem célravezető.

Jól mérhető, kvantitatív mutatókat a vállalati, nemzeti vagy nemzetközi statisztikákban fellelhető, ún. kemény adatokból (hard data) számíthatunk. Elemzésünk során az SBS és a nemzeti számlák közös adatbázisából építettünk. Ezen közös adatbázis forrása a KSH (Központi Statisztikai Hivatal) éves gazdaságstatisztikai jelentése, valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatalhoz beérkezett adóbevallások. Sajnos meg kellett elégednünk a vállalkozások székhely szerinti adataival, mivel települéenkénti bontásban nem állnak rendelkezésre ilyen információk.

2. A számításokhoz kiválasztott mutatók

Vizsgálataink során a magyarországi megyék és a főváros gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatát igyekeztünk sorba rendezni vagyoni és pénzügyi, jövedelmezőségi és hatékonysági, illetve együttesen versenyképességi szempontból. Ehhez kerestünk megfelelő mutatókat, amelyek kiválasztása során figyelembe kellett venni, hogy „a beszámolóból számos mutató készíthető, azonban mindegyik más-más aspektusban fejezi ki a vállalkozás gazdálkodásának valamely tulajdonságát” (Kadlecsek [2013] 1074. old.).

A kiválasztást követően vigyázni kell egy-egy mutató értékelésével, ugyanis félrevezetheti az elemzőt, ha nem komplexitásában vizsgálja az adott vállalat/vállalatcsoport/ágazat működését. Hiszen a mutatóértékek esetleges ingadozásának, jelentős változásának hátterében nemcsak gazdálkodási, hanem például szervezeti- vagy adóváltozások is állhatnak. Ezt a problémát enyhítheti a több év gazdálkodási eredményeiből képzett átlagmutatók felhasználása az elemzés során, valamint a kiszámított mutatóknak nem csupán a bázishoz viszonyított, hanem az alágazati átlaggal vagy az alágazat legjobbjalával összevetett értéke is.

Egy ágazat versenyképességét a szakirodalomból hivatkozott termelékenységen túl vállalkozásai gazdálkodásának stabilitása is döntően befolyásolja. Ennek megfelelően a számviteli mutatókkal megragadható tényezők közül a versenyképesség vizsgálatához a termelékenységet számszerűsítő jövedelmezőségi és hatékonysági mutatókon kívül a vagyoni és pénzügyi helyzetet leíró mutatók is szükségesek. A versenyképesség mérésére összeállított mutatórendszer elemeit a Függelék tartalmazza.

Vizsgálatunk során körültekintően kellett eljárunk, ugyanis a túl sok és a túl kevés mutató is félrevezető lehet. Mérlegelnünk kellett azt a szempontot, hogy „minél több a mutató, annál finomabb az elemzés, illetve, hogy a mutatók számának egyszerű növelése kisebb vagy nagyobb mértékben, de mindig növeli az összehasonlítás minőségét, pontosságát vagy információs erejét. Ez többnyire így is van, de nem ritka az olyan eset, amikor a mutatók számának különösebb megfontolás nélküli szaporítása redundanciához vezet, így árt az összehasonlítás minőségének. Ez utóbbi a változók közötti erős korreláció esetén áll elő. Egy másik, gyakran hangoztatott ... elv a változók *sokfélesége*, az tehát, hogy az indikátorok minél több oldalról jellemezzék a vizsgált jelenséget, esetünkben a versenyképességet, annak minél több eleme legyen képviselve...” (Szilágyi [2008] 9. old.)

3. A versenyképességi mutatórendszer eredményeiből levonható következtetések

Számításaink során az azonos megyében székhellyel rendelkező, statisztikai főtevékenység szerint a gyümölcs-, zöldségfeldolgozást, -tartósítást végző vállalkozásokat egy „üzemgazdaságnak” tekintettük. Ezen gazdálkodóegységek adatait aggregáltan kezeltük, vagyis a vállalkozások alapadatainak területi egységenkénti összegzése után (vállalkozásonként nem) számítottunk mutatókat. Így a nagyobb vállalkozásokat (például adózás előtti eredmény szempontjából) gazdasági potenciáljuknak megfelelően nagyobb súllyal tudtuk figyelembe venni.

A kapott eredmények értékeléséhez elsőként érdemes szemügyre vennünk a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás ágazat területi egységenkénti termelési teljesítményét, amelynek 2015-ös értékeit és részesedését az ágazat élelmiszeripari termeléséből, valamint a vállalkozások számát a 2. táblázatban foglaltuk össze. Ebben az évben az adatbázisban 544 vállalkozás adatai szerepeltek, ezek 65 százaléka 0–4 fő közötti, 28 százaléka 5–49, 7 százaléka pedig 50 fő feletti alkalmazotti létszámmal működött. Országosan 232 milliárd forint termelési értéket állítottak elő, amelynek 79 százalékát Pest, Bács-Kiskun, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Hajdú-Bihar

megye teljesítménye adta, miközben nyolc megye külön-külön még az 1 százalékot sem érte el.

2. táblázat

A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat vállalkozásainak száma, termelési értéke és az élelmiszeripari termelésből való részesedése területi egységenként, 2015

Megye, főváros	Vállalkozások száma (db)	Termelési érték (millió forint)	A területi egység termelésének aránya az élelmiszeripari ágazaton belül (%)
Bács-Kiskun	52	48 597	11,6
Baranya	15	8 310	5,1
Békés	14	1 829	2,1
Borsod-Abaúj-Zemplén	13	252	0,2
Budapest	56	4 469	0,7
Csongrád	27	3 539	1,4
Fejér	9	7 716	4,3
Győr-Moson-Sopron	20	3 026	2,1
Hajdú-Bihar	42	35 903	19,4
Heves	9	3 979	8,9
Jász-Nagykun-Szolnok	11	7 444	8,8
Komárom-Esztergom	4	727	0,5
Nógrád	8	5 008	59,6
Pest	131	61 427	15,3
Somogy	10	787	0,8
Szabolcs-Szatmár-Bereg	93	38 239	24,7
Tolna	8	93	0,2
Vas	5	16	0,0
Veszprém	10	64	0,1
Zala	7	923	1,8
<i>Ország összesen</i>	<i>544</i>	<i>232 349</i>	<i>7,0</i>

Forrás: Itt és a további táblázatok, ábrák esetén saját szerkesztés az SBS-adatbázis alapján.

Az évenként kiszámított mutatók többsége esetében hektikus változásokat tapasztaltunk, mind területi egységenkénti értékük, mind a megyék szerinti rangsoruk tekintetében. Egyes mutatók adott évi értékei közelebb álltak egymáshoz, illetve évről évre csak kisebb mértékben változtak, míg másoknál nagyobbak voltak az adott évi különbségek, és időben is jelentősebben változott az értékük.

A mutatóértékek ingadozásának, jelentős változásának elsősorban a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat nagyfokú függősége a mezőgazdasági terme-

lés eredményességétől (adott évi termés mennyiségétől és az attól nagyban függő alapanyagbeszerzési-áraktól, illetve feldolgozóipari munkaerőköltségtől) lehet az oka. Az alágazat vállalkozásainak kiszámíthatóbb működéséhez egyenletes mennyiségű és megbízható minőségű hazai gyümölcsre és zöldségre lenne szükség, mivel döntően Magyarországról származó alapanyagokat használnak fel. A gyümölcs- és zöldségtermesztés pedig különösen kiszolgáltatott az időjárási és piaci körülményeknek. Erre lehet következtetni az anyagjellegű ráfordítások értékének évenkénti jelentős eltéréséből is.

Ezért az évenként hektikusan változó mutatóértékek helyett a vizsgált nyolc év átlagára számítottuk ki az egyes évek alapadatainak összegzése után a kiválasztott számviteli mutatókat területi egységenként. A folyó áras alapadatok évenkénti átárazását nem végeztük el, mivel alágazati árindexek nem álltak rendelkezésünkre. Ezt az eljárást alkalmaztuk valamennyi kiválasztott mutató esetében.

Ezt követően az alágazat adott területi egységhez tartozó vállalkozásainak ismertett módon kiszámított számviteli mutatók értékét az adott mutató maximális értékéhez viszonyítottuk, annak érdekében, hogy azok egymással összevethetők legyenek. Az így kapott százalékos eredményeket területi egységek szerint foglaltuk össze a 3. táblázatban, amelyben minden mutatóérték egy olyan skálán foglal helyet, amelyen a 100 százalék az adott mutató maximális értéke, negatív értékek pedig negatív adózás előtti eredmény vagy saját tőke esetén fordulhatnak elő.

A ROE-mutató (return on equity – sajáttőke-arányos eredmény) kiszámításához a nemzetközi összehasonlíthatóság érdekében – a szintén használatos adózott eredmény helyett – adózás előtti eredményt használtuk. Ezzel kiszűrhető az adórendszerek eltéréséből származó különbség. A torzítások elkerülése végett nem vettük figyelembe azokat az éveket, amikor az adózás előtti eredmény és a saját tőke egyszerre volt negatív az adott megye vállalkozásainak aggregált adatai szerint. Ekkor ugyanis pozitív ROE-értéket kaptunk volna. Ilyen számítási probléma csupán Csongrád megye esetében fordult elő (két évben), és a többi mutatót nem érintette, mivel a felhasznált alapmutatókból csak az adózás előtti eredmény és a saját tőke esetében jegeztek fel negatív értékeket. Csongrád megye rossz tőkehatékonysági mutatója (a 3. táblázat –345 százalékos értéke) is a negatív saját tőkével függött össze.

A mutatók szerint kapott értékek szórása jelentősen eltért: a tőkehatékonyság esetében volt a legnagyobb (89%) Csongrád megye kiugró értéke miatt, legkisebb pedig (16%) az eladósodottság foka mutatónál.

A 3. táblázat adatait felhasználva a vagyoni és pénzügyi helyzet, a jövedelmezőség és a hatékonyság vizsgálatára alkalmazott 4-4 mutatóból átlagszámítással 3 mutatócsoportot képeztünk. Az így kapott értékeket a 4. táblázatban foglaltuk össze.

3. táblázat

A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat kiválasztott számvetési mutatóinak az adott mutató maximális értékéhez viszonyított arányai területi egységek szerint, 2008 és 2015 közötti évek átlaga (százalék)

Megye, főváros	Saját tőke növekedése	Eladósodottság foka	Hitelfedezettség	Likviditási mutató	ROE	ROA	ROS	Személyi jellegű ráfordítás-arányos jövedelmezőség	Egy alkalmaszorra jutó (nettó) árbevétel	Bérhatékonyosság	Összes eszköz forgása	Tőkehatékonyosság
Bács-Kiskun	19,7	61,3	41,8	41,5	0,4	1,1	0,7	1,7	45,0	61,9	55,7	32,5
Baranya	5,3	61,6	14,2	42,9	-4,2	-4,3	-3,0	-8,3	45,1	71,1	51,0	86,9
Békés	9,7	62,7	17,9	30,9	1,0	2,4	2,7	3,2	21,9	31,5	33,0	22,8
Borsod-Abaúj-Zemplén	10,0	69,6	20,4	18,9	0,0	0,0	-0,1	-0,1	16,6	36,7	17,4	19,1
Budapest	7,8	65,1	67,6	40,9	3,4	8,0	5,2	11,8	25,9	58,9	55,4	40,7
Csongrád	-0,5	100,0	21,2	21,1	87,4	-26,4	-16,9	-28,4	23,4	46,4	59,9	-344,7
Fejér	7,4	67,5	28,1	31,8	-5,0	-13,3	-9,6	-13,1	25,7	35,5	50,1	32,9
Győr-Moson-Sopron	30,7	47,9	100,0	67,3	-1,3	-3,7	-4,1	-7,6	30,8	46,2	31,3	18,5
Hajdú-Bihar	9,3	75,3	27,8	35,2	-0,4	-0,7	-0,6	-1,0	33,5	47,7	44,2	40,1
Heves	25,4	83,0	26,0	29,5	-3,2	-5,2	-4,5	-7,7	32,9	45,5	42,3	44,8
Jász-Nagykun-Szolnok	56,4	44,8	63,3	68,8	0,1	0,3	0,3	0,6	31,2	48,0	38,0	15,9
Komárom-Esztergom	18,4	73,1	68,5	33,2	3,9	8,7	3,5	9,0	30,1	67,5	91,3	71,0
Nógrád	8,9	57,0	37,7	33,2	0,2	0,7	0,4	0,7	38,2	44,9	63,4	37,4
Pest	10,0	58,7	36,1	49,5	0,8	2,0	1,1	3,1	47,4	70,3	62,8	43,8
Somogy	4,1	64,0	47,8	32,9	3,2	5,6	2,0	7,8	100,0	100,0	100,0	100,0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	11,2	64,1	26,4	40,3	2,5	6,2	3,2	13,7	37,5	63,9	40,4	28,5
Tolna	18,8	54,2	26,9	19,2	-12,7	-29,3	-47,3	-40,8	6,5	19,2	19,2	14,5
Vas	2,0	65,0	61,7	35,9	4,3	8,8	11,5	13,1	11,4	27,7	26,0	21,8
Veszprém	1,4	87,6	23,6	35,9	100,0	100,0	100,0	100,0	8,3	26,2	36,4	63,3
Zala	100,0	24,8	68,3	100,0	-1,3	-7,2	-4,7	-8,7	26,0	48,9	56,4	17,6
Magyarország	11,3	63,8	34,4	41,1	0,4	1,1	0,7	1,7	38,5	58,2	50,4	35,7

Megjegyzés. ROE (return on equity): sajáttőke-arányos eredmény; ROA (return on assets): eszközarányos eredmény; ROS (return on sales): árbevétel-arányos eredmény.

A mutatócsoportok képzésénél figyelembe kell venni a multikollinearitás jelenségét is. A multikollinearitás a felállított mutatócsoportokon belül elkerülhetetlen, viszont a csoportátlagok már kevésbé korrelálnak egymással. „A súlyozatlan átlag mintegy „bezárja” az erős területi egység előnyét az altényezőbe.” (Szilágyi [2008] 11. old.)

A 4. táblázatban a számviteli mutatócsoportok 2008 és 2015 közötti évek átlagára, területi egységenként kiszámított értékeit és a megyék, illetve a főváros azok szerinti sorrendjét foglaltuk össze, dőlt betűvel kiemelve a legnagyobb termelési értéket előállító Bács-Kiskun, Hajdú-Bihar, Pest és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéket.

4. táblázat

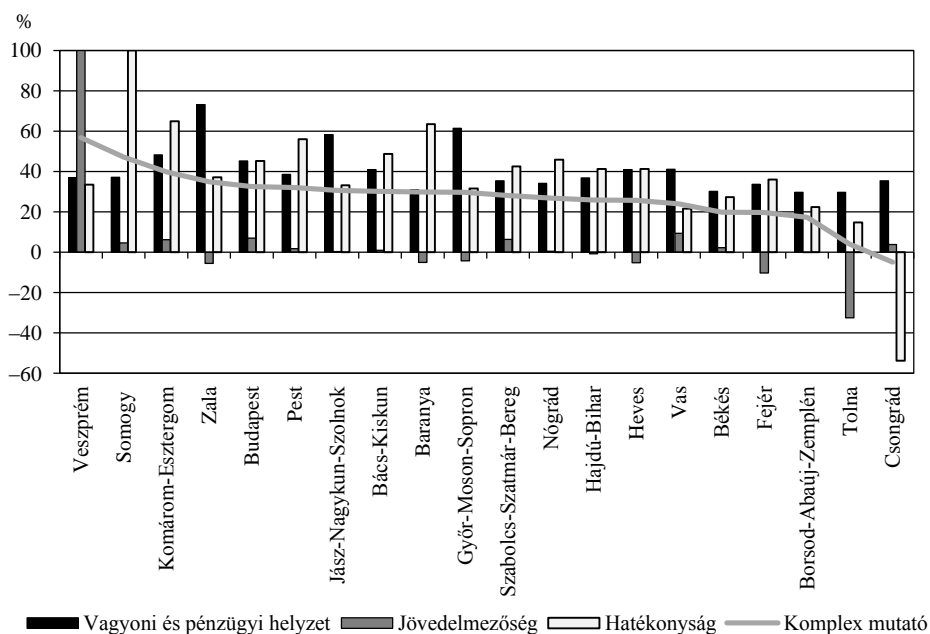
A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat mutatócsoportjainak értékei területi egységek szerint és a megyék, illetve a főváros mutatócsoportok szerinti sorrendje, 2008 és 2015 közötti évek átlaga*

Megye, főváros	Vagyoni és pénzügyi helyzetet		Jövedelmezőséget		Hatékonyságot		Komplex mutató	
	vizsgáló mutatócsoport							
	átlaga (%)	sorrendje	átlaga (%)	sorrendje	átlaga (%)	sorrendje	átlaga (%)	sorrendje
<i>Bács-Kiskun</i>	<i>41,1</i>	<i>7.</i>	<i>1,0</i>	<i>10.</i>	<i>48,8</i>	<i>5.</i>	<i>30,3</i>	<i>8.</i>
Baranya	31,0	17.	-5,0	16.	63,5	3.	29,9	9.
Békés	30,3	18.	2,3	8.	27,3	16.	20,0	16.
Borsod-Abaúj-Zemplén	29,7	20.	-0,1	13.	22,4	17.	17,4	18.
Budapest	45,3	5.	7,1	3.	45,3	7.	32,6	5.
Csongrád	35,4	14.	3,9	7.	-53,7	20.	-4,8	20.
Fejér	33,7	16.	-10,3	19.	36,0	12.	19,8	17.
Győr-Moson-Sopron	61,5	2.	-4,2	15.	31,7	15.	29,7	10.
<i>Hajdú-Bihar</i>	<i>36,9</i>	<i>12.</i>	<i>-0,7</i>	<i>14.</i>	<i>41,4</i>	<i>10.</i>	<i>25,9</i>	<i>13.</i>
Heves	41,0	8.	-5,1	17.	41,4	9.	25,8	14.
Jász-Nagykun-Szolnok	58,3	3.	0,3	12.	33,3	14.	30,6	7.
Komárom-Esztergom	48,3	4.	6,3	5.	65,0	2.	39,9	3.
Nógrád	34,2	15.	0,5	11.	46,0	6.	26,9	12.
<i>Pest</i>	<i>38,6</i>	<i>9.</i>	<i>1,7</i>	<i>9.</i>	<i>56,1</i>	<i>4.</i>	<i>32,1</i>	<i>6.</i>
Somogy	37,2	10.	4,7	6.	100,0	1.	47,3	2.
<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg</i>	<i>35,5</i>	<i>13.</i>	<i>6,4</i>	<i>4.</i>	<i>42,6</i>	<i>8.</i>	<i>28,2</i>	<i>11.</i>
Tolna	29,8	19.	-32,5	20.	14,9	19.	4,0	19.
Vas	41,1	6.	9,4	2.	21,7	18.	24,1	15.
Veszprém	37,1	11.	100,0	1.	33,5	13.	56,9	1.
Zala	73,3	1.	-5,5	18.	37,2	11.	35,0	4.
Magyarország	37,6	-	1,0	-	45,7	-	28,1	-

* A mutatócsoport elemeinek maximális mutatóértékéhez viszonyított arányainak számtani átlaga.

A 4. táblázat értékeit jelenítettük meg a 2. ábrán, amelyen látható, hogy a hatékonyság esetében elnyújtottabb a mezőny, a jövedelmezőségnél viszont koncentráltabb, vagyis kisebbek a különbségek. A legnagyobb szórást (28,5%) a hatékonyságot mérő mutatócsoportnál tapasztaltuk, a legkisebbet (11,5%) pedig a vagyoni és pénzügyi helyzetet vizsgálóknál a jövedelmezőséget mérő mutatócsoport szórása 24 százalék.

2. ábra. A gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat mutatócsoportjainak értékei területi egységek szerint, 2008 és 2015 közötti évek átlaga

A számítás menetének utolsó lépéseként a három mutatócsoport értékeinek területi egységenként vett számtani átlagaival jutottunk el egy komplex mutatóhoz (a 4. táblázat utolsó előtti oszlopa), amely megítélésünk szerint a vállalkozások vagyoni és pénzügyi helyzetét, jövedelmezőségét és hatékonyságát együttesen jellemezve, a versenyképesség számszerűsített értékeként elfogadható. A 2. ábra a komplex mutató szerint sorba rendezve ábrázolja a vizsgált területi egységeket. A komplex mutató alapján a legjobb helyzetben Veszprém, a legrosszabban pedig Csongrád megye volt a 2008 és 2015 közötti évek átlaga szerint.

Ugyan a versenyképességet mérő módszerek „egységes elfogadásáról nem beszélhetünk” (Molnár [2006] 22. old.), hiszen nincs minden tényezőt figyelembe vevő módszer és mindent egyszerre mérő mutató, azonban a felállított és alkalmazott mutatórendszer mégis számos hasznos információval szolgál a vizsgált területeken.

Az eredmények alapján kijelenthető, hogy a kiszámított komplex mutató is a szakirodalom azon állítását támasztotta alá (Tóth [2005]), amely szerint nem feltétlenül a legnagyobb termelési értéket előállító vállalkozások, illetve területi egységek (Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megye) vannak a legjobb vagyoni és pénzügyi helyzetben, a leginkább jövedelmezők és hatékonyak, valamint mindezek szintézisaként a legversenyképesebbek. Hiszen kis termelési

értéket előállító területi egység áll a megállapított rangsor élén minden kiszámított számviteli mutatócsoport és a komplex mutató esetében is. Ennek okait további vizsgálatok hivatottak feltárni.

Mindebből természetesen nem juthatunk arra a következtetésre, hogy az ország kiváló természeti adottságú és jelentős termelési tapasztalatokkal rendelkező területével szemben más megyéket kellene a fejlesztési forrásokkal támogatni. Sokkal inkább arra hívja fel a figyelmet, hogy a tradicionális gyümölcs- és zöldségfeldolgozó területek mellett a kisebb termelési potenciállal rendelkezők számára is számos lehetőség adódik.

„A minél nagyobb profitra törekvő vállalkozások, az üzleti racionalitás elvét követve, befektetési döntéseikben azt mérlegelik, hogy a hasonló kockázatú lehetőségek közül hol realizálhatják a magasabb fajlagos tőkehozamot.” (Cseh [2013] 288. old.) A gyümölcs- és zöldségfeldolgozásban érdekelt mezőgazdasági termelőknek és vállalkozóknak, valamint a döntéshozóknak és területfejlesztési szakembereknek együtt kell meggyőzniük a beruházókat arról, hogy az élelmiszeripar jelentős eszköz-igénye és „az átlagosnál alacsonyabb fajlagos tőkehozama” (Cseh [2013] 302. old.) ellenére érdemes a területen befektetni.

Mindezeket túl az SBS-adatbázis nyújtotta további lehetőségekre is szeretnénk a tanulmányban rámutatni. A lekérdezett adatok segítségével a megyei szintnél is kisebb területi egységek (járások, sőt települések) vállalkozásainak, és ezek gazdálkodásának elemzésére is módunk nyílik. Ebbe enged betekintést a következő három ábra, amelyek az egy alkalmazottra jutó bruttó hozzáadott értéket ábrázolják a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatba tartozó három szakágazat vállalkozásainak, járási szinten aggregált, a 2015. évre vonatkozó adatait felhasználva. Itt hangsúlyozni kell, hogy a tanulmányban használt bruttó hozzáadott érték a KSH teljesítménystatisztikai módszertanának tényezőkölségen vett bruttó hozzáadott érték fogalma, amely nem egyezik meg a nemzeti számlák bruttó hozzáadott érték fogalmával. Vizsgálatainkhoz számos egyéb mutatót is választhatnánk, de megítélésünk szerint ez az egyik legalkalmasabb a termelékenység mérésére.

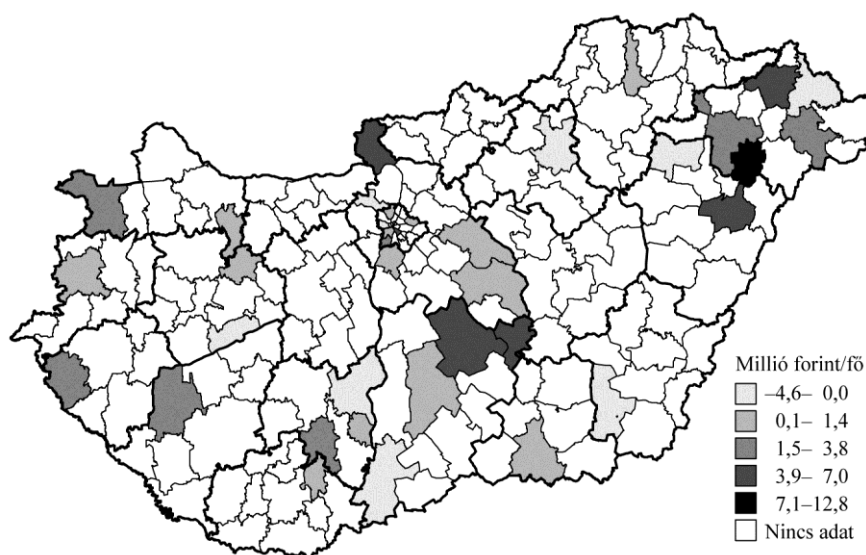
A 3. ábra Magyarország *burgonyafeldolgozás, -tartósítás szakágazatának* 2015-ben mért termelékenységét mutatja járásonként. A szakágazatba tartozó vállalkozások 2015 folyamán 0,3 és 8,9 millió forint közötti bruttó hozzáadott értéket állítottak elő alkalmazottnaként. A legmagasabb termelékenységet Budapest VI. kerületében, valamint a Budakeszi és a Debreceni járásban működő vállalkozások érték el. Az említett kerületen és két járáson kívül a Nyíregyházi és a Vecsési járásban, továbbá Budapest XIV. kerületében rendelkeztek székhellyel a szakágazatba tartozó vállalkozások.

3. ábra. A burgonyafeldolgozás, -tartósítás szakágazat termelékenysége járásonként, 2015
(Bruttó hozzáadott érték/alkalmazott)

A gyümölcs-, zöldséglé gyártása szakágazat 2015-ben mért, egy alkalmazottra jutó bruttó hozzáadott értéke jelenik meg a 4. ábrán járásonként.

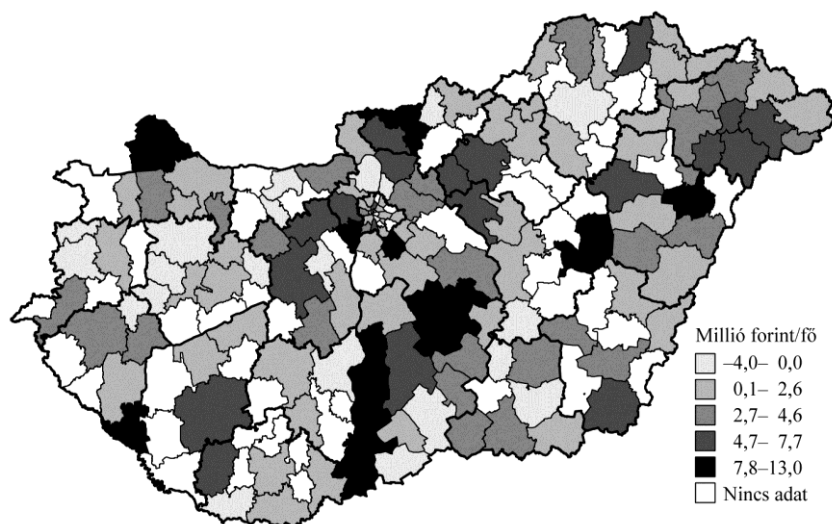
4. ábra. A gyümölcs-, zöldséglé gyártása szakágazat termelékenysége járásonként, 2015
(Bruttó hozzáadott érték/alkalmazott)

A szakágazatban a legnagyobb termelékenységet a Nagykállói járás vállalkozásai érték el. Őket a Kecskeméti, a Szobi, illetve a Tiszakécskei járások követték 5,7 és 7 millió forint közötti összeggel.

Habár a Sió-Eckes Kft. az ország egyik legnagyobb gyümölcsfeldolgozója, de statisztikai főtevékenysége szerint nem a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás szakágazatba tartozott 2015-ben, ezért nem jelenítettünk meg adatot a 4. ábrán a Siófoki járásra vonatkozóan.

5. ábra. Az egyéb gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás szakágazat termelékenysége járásonként, 2015
(Bruttó hozzáadott érték/alkalmazott)

Az 5. ábrán az *egyéb gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás szakágazat* 2015-ben mért termelékenysége látható járásonként. Az ebben a szakágazatban működő vállalkozások száma jóval nagyobb az előző kettőnél, és a járások több, mint felében működött ilyen tevékenységet végző vállalkozás.

4. Összefoglalás

A tanulmányban a gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazat megyénkénti teljesítményét értékeltük a vállalkozások vagyoni és pénzügyi, jövedelmezőségi, valamint hatékonysági helyzetét mérő számviteli mutatószámok segítségével, a 2008 és 2015 közötti évek adatait felhasználva. Vizsgálataink során a hivatkozott

szakirodalmi megközelítések és fogalmi meghatározások azon közös vonásából indultunk ki, amely a termelékenységet helyezi a versenyképesség fókuszába.

Az eredmények alapján kijelenthető, hogy a kiszámított mutatók a szakirodalom azon állítását támasztották alá (Tóth [2005]), amely szerint nem feltétlenül a legnagyobb termelési értéket előállító vállalkozások, illetve területi egységek (Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megye) vannak a legjobb vagyoni és pénzügyi helyzetben, a leginkább jövedelmezők és hatékonyak, valamint mindezek szintéziseként a legversenyképesebbek. Hiszen kis termelési értéket előállító területi egység áll a rangsor élén minden kiszámított számviteli mutatócsoport és a komplex mutató esetében is. Ennek okait további vizsgálatok hivatottak feltárni.

Mindez azonban nem jelentheti, hogy az ország kiváló természeti adottságú és jelentős termelési tapasztalatokkal rendelkező területeivel szemben más megyéket kellene a fejlesztés fókuszába állítani. Sokkal inkább a tradicionális gyümölcs- és zöldségfeldolgozó vidékek mellett a kisebb termelési potenciállal rendelkező területekben rejlő lehetőségekre hívja fel a figyelmet.

A kapott eredmények alapján kijelenthetjük, hogy az SBS-adatbázis megbízható forrása a versenyképességi számításoknak, és sok mutató kiszámítására biztosít lehetőséget. Az általunk kiválasztott számviteli mutatók pedig olyan sorrendeket állítottak fel a megyék és Budapest gyümölcs-, zöldségfeldolgozás, -tartósítás alágazatba tartozó vállalkozásainak vagyoni és pénzügyi helyzetére, jövedelmezőségére, hatékonyságára és versenyképességére vonatkozóan, amelyek alkalmasak a vállalati döntéstámogatás mellett területfejlesztési stratégiák kialakítására és formálására is.

Függelék

Vagyoni és pénzügyi helyzetet vizsgáló mutatók

- Saját tőke növekedési mutató: $\frac{\text{Saját tőke}}{\text{Jegyzett tőke}}$
- Eladósodottság foka: $\frac{\text{Kötelezettségek}}{\text{Összes eszköz}}$
- Hitelfedezettség mutató: $\frac{\text{Követelések}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$
- Likviditási ráta: $\frac{\text{Forgóeszközök}}{\text{Rövid lejáratú kötelezettségek}}$

Jövedelmezőségi mutatók²

- ROE (return on equity – sajáttőke-arányos eredmény): $\frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Saját tőke}}$

² A jövedelmezőségi mutatók kiszámításához az eltérő nemzeti adórendszerekből fakadó különbségek kiküszöbölése, a nemzetközi összehasonlíthatóság érdekében az adózás előtti eredményt használtuk.

- ROA (return on assets – eszközarányos eredmény): $\frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Összes eszköz}}$.
- ROS (return on sales – árbevétel-arányos eredmény): $\frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Összes bevétel}}$.
- Személyi jellegű ráfordítás-arányos eredmény: $\frac{\text{Adózás előtti eredmény}}{\text{Személyi jellegű ráfordítások}}$.

Hatékonyági mutatók

- Egy alkalmazottra jutó (nettó) árbevétel: $\frac{\text{Értékesítés (nettó) árbevétele}}{\text{Alkalmazottak száma}}$.
- A bérhatékonyág mutatója: $\frac{\text{Értékesítés (nettó) árbevétele}}{\text{Személyi jellegű ráfordítás}}$.
- Az összes eszköz forgása: $\frac{\text{Értékesítés (nettó) árbevétele}}{\text{Összes eszköz}}$.
- A tőkehatékonyági mutató: $\frac{\text{Értékesítés (nettó) árbevétele}}{\text{Saját tőke}}$.

Irodalom

- CHIKÁN A. [2006]: A vállalati versenyképesség mérése. *Pénzügyi Szemle*. 51. évf. 1. sz. 42–56. old.
- COX, A. [1997]: *Business Success: A Way of Thinking about Strategy, Critical Supply Chain Assets and Operational Best Practice*. Earlsgate Press. Boston.
- CZAKÓ E. – CHIKÁN A. [2007]: Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból, 2004–2006. *Vezetéstudomány*. 38. évf. 5. sz. 2–8. old.
- CSEH T. [2013]: Fajlagos ágazati tőkehozamok a magyar gazdaságban 1995 és 2009 között. *Statistikai Szemle*. 91. évf. 3. sz. 287–305. old.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2014]: *Befektetés a munkahelyekbe és a növekedésbe. A fejlődés és a felelőségteljes kormányzás elősegítése az EU régióiban és városaiban*. Hatodik jelentés a gazdasági, társadalmi és területi kohézióról. Brüsszel.
- FINDRIK M. – SZILÁRD I. [2000]: *Nemzetközi versenyképesség – képességek versenye*. Kossuth Kiadó. Budapest.
- HARSÁNYI G. – SIKLÓSI Á. – VERESS A. [2013]: Értékelés a számvitelben. *Számvitel Adó Könyvvizsgálat: SZAK-ma*. 12. évf. 4. sz. 558–559. old.
- HÜTTL A. [2012]: *Termelékenység a magyar gazdaságban*. Versenyképesség kutatások műhelytanulmány-sorozat. TM 63. sz. Budapesti Corvinus Egyetem. Budapest.
- IMD (INTERNATIONAL INSTITUTE FOR MANAGEMENT DEVELOPMENT) [2008]: *IMD World Competitiveness Yearbook 2008*. Lausanne.
- KADLECSIK R. [2013]: A feldolgozóipari vállalkozások elemzése jövedelmezőségi és hatékonysági mutatók alapján. *Statistikai Szemle*. 91. évf. 11. sz. 1072–1091. old.
- KRUGMAN, P. [1996]: *Pop Internationalism*. MIT Press. Cambridge.
- MNB (MAGYAR NEMZETI BANK) [2017]: *Versenyképességi jelentés, 2017*. Budapest
- MOLNÁR A. [2006]: *Versenyképesség és -stratégiák a magyar élelmiszeriparban az uniós csatlakozás tükrében*. Akadémiai Kiadó. Budapest.

- MÓDOS GY. [2004]: *A versenyképesség összetevői és mérési módszerei a hús-termékpályán*. Agroinform Kiadó, Budapest.
- NÉMETHNÉ GÁL A. [2009]: *A kis- és középvállalatok versenyképessége*. PhD-értekezés. Széchenyi István Egyetem, Győr.
- NÉMETHNÉ GÁL A. [2010]: A kis- és középvállalatok versenyképessége – egy lehetséges elemzési keretrendszer. *Közgazdasági Szemle*. LVII. évf. Február. 181–193. old.
- PORTER, M. E. [1980]: *Competitive Strategy. Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. The Free Press, New York.
- PORTER, M. E. [1990]: *The Competitive Advantage of Nations*. The Free Press, New York.
- SZILÁGYI GY. [2008]: A versenyképesség mérése a nemzetközi összehasonlítások módszertanának tükrében. *Statisztikai Szemle*. 86. évf. 1. sz. 5–21. old.
- TÓTH J. [2005]: Működési versenyképesség és hajtóerői a hazai húsiparban. *Közgazdasági Szemle*. LII. évf. Július–augusztus. 743–762. old.
- TRAILL, W. B. – PITTS, E. [1998]: *Competitiveness in the Food Industry*. International Thomson Publishing, London.

Summary

The authors create a ranking of Hungary's territorial units by their competitiveness in fruit and vegetable processing by means of accounting. The aim of the paper is to examine whether the territorial units having higher production value in fruit and vegetable processing are in a better financial and wealth position and whether they are more profitable, more efficient and therefore more competitive than their counterparts.

The study seeks to demonstrate the multiple usability of the SBS (structural business statistics) database that is a reliable source of competitiveness calculations. The ranking is suitable not only for supporting business decisions but also for developing territorial development strategies.